

KOPRATİFÇİLİĞİN DÜNÜ BU GÜNÜ VE SORUNLARI

Hüseyin SAVCI*

Giriş

1. Kooperatifçiliğin Kökeni.

Kooperatif kelimesi, Latince işbirliği anlamına gelen “**Cooperatio**” kelimesinden türemiş, güzel Türkçemize “**kooperatif**” olarak geçmiştir.

Türk dili kurumu (TDK) sözlüğünde kooperatif “*insan ihtiyaçlarını karşılıklı yardımlaşma yoluyla giderilmesini sağlamak ve ortakların çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulan ekonomik kuruluştur*” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kooperatifçilik bireylerin özellikle üretimden satışa tek başına çözemedikleri sorunları birlikte çözmeye ihtiyacından doğmuştur.

Aslında Türk kültüründe var olan, karşılıklı yardımlaşmayı esas alan **İMECE** için kurumsallaşmamış, geçici süreli kooperatifçilik te denebilir.

Anadolu köylüsü asırlardır tek başına yapamadığı işleri **İMECE** usulüyle ortaklaşa yapagelmiştir.

İMECE ile **KOOPERATİF**'in ortak noktası tek başına yapılamayan işleri yardımlaşarak yapmaktadır. Temel farklar ise kooperatifin kurumsal bir yapısının olması, kanuni alt yapısının olması, **İMECE**'nin ise kişiler/guruplar arasında iyi niyet ve isteğe bağlı oluşudur.

Farklı kültürlerde de var olan **İMECE** usulü yardımlaşmanın artan ve karmaşıklaşan ihtiyaçlar karşısında zamanla kooperatife dönüştüğünü düşünmek yanlış olmasa gerek.

2. Kooperatiflerle Şirketlerin Farkı:

*Hsavci3155@gmail.com

	KOOPERATİFLER	ŞİRKETLER
Yararlanıcı	Ortaklar kooperatifin hem sahibi hem de yararlanan kişilerdir	Sahibi sermayedarlardır şirketin hizmetlerinden yararlananlar ayrı kişilerdir..
Misyon	İnsan merkezli oldukları için birincil amaç kâr elde etmek değil ortaklarının gereksinimlerini karşılamaktır.	Sermaye ön planda yer aldığı için amaç kâr elde etmektir.
Kar-Gelir Yönetimi	Ticari faaliyetler sonucunda doğan olumlu gelir-gider farkının bir kısmı ortaklara yaptıkları işler oranında dağıtılır	Elde edilen kâr, ortaklara sermayeye katılım oranlarına göre yönetim kurulunun belirlediği zamanda ve miktarda dağıtılır.
Yönetime Katılım	Demokratik olarak yönetilir. Ortakların sermayedeki payına bakılmaksızın her ortağın tek bir oy hakkı vardır.	Sermayedarlar, sermayedeki payları oranına göre şirket kararlarında söz sahib olur.
Yönetim Kurulu	Yönetim kurulu, ortaklar tarafından, kooperatifin ortaklarından oluşan adaylar arasından olur.	Yönetim kurulu; şirket yöneticileri, şirket ile iş bağlantıları olan yöneticiler ve bağımsız yöneticilerden oluşur. Sermayedarların seçim yetkisi sınırlıdır.
Ortaklık/Paylar	Bir ortağın sahip olabileceği ortaklık payı sınırlıdır, bu nedenle tek bir şahsın hâkimiyeti altına giremez. Sermayeyi oluşturan ortaklık payları satılamaz. Yönetim kurulu, ortaklığı devralan kişinin ortaklık niteliklerini taşıması halinde kişiyi ortaklığa kabul eder.	Sermayedar, şirketin hisselerinin %50'sinden fazlasına sahip olarak şirkette hâkimiyet kurabilir. Şirketlerin sermayesini oluşturan hisse senetleri, kıymetli evrak niteliği taşıdığı için alınıp satılabilir ve devredilebilir

(¹) Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, 100 Soruda Kooperatifçilik

Kooperatifler kar amaçlı şirketlerden de, salt yardım amaçlı kurulmuş sivil toplum örgütlerinden de farklıdır. Sivil Toplum Örgütleri (**STK**) ise kar amacı gütmeyen daha çok sosyal yardım veya belli bir konuda ortak amacı gerçekleştirmek için faaliyet gösterirler. **STK**'ların temel hedefi ekonomik değildir.

3. Kooperatifçiliğin Tarihçesi.

13 ncü yüzyıl Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkan **AHİ** Birlikleri günümüzün modern kooperatifçiliği ile ciddi benzerlikler göstermektedir.

Bu birlikler, esnaf ve sanatkârların meydana getirdikleri meslek kuruluşlarıdır. Ahilik sisteminin, aşırı gelir ve servet farklılıklarını önlemesi, işsizlere iş sağlaması, hem üreticiyi hem tüketiciyi koruması, mesleki eğitimler vermesi gibi özellikleri kooperatifçilikle benzerlikler taşımaktadır. Ahilik sisteminin, aşırı gelir ve servet farklılıklarını önlemesi, işsizlere iş sağlaması, hem üreticiyi hem tüketiciyi koruması, mesleki eğitimler vermesi gibi özellikleri kooperatifçilikle benzerlikler taşımaktadır. (²)

17 nci yüzyıldan itibaren Loncalara dönüşen **AHİ** Birlikleri, 19 ncu yüzyıl ortalarında çöküşe geçmiştir. Türkiye'de çağdaş kooperatifçiliğin doğuşu da bu loncaların çöküş dönemine rastlamaktadır. Çağdaş kooperatifçiliğin başlangıcı sayılan, 1863 yılında "**Memleket Sandığı**" adı verilen ilk tarım kredi organizasyonu, Mithat Paşa tarafından Piroz kasabasında kurulmuştur. (³)

Memleket Sandıkları ile yoksul halkı tefeciden kurtarmak, çiftçiye kredi sağlamak, köylünün ürününü değerlendirmek ve halkın teşkilatlanmasını sağlamak amaçlanmıştır. 1863-1883 yılları arasında uygulanan Memleket Sandıkları, zamanla öngörülen amaçları yerine getiremez olmuş ve yerini Menafi Sandıklarına bırakmıştır.

Memleket Sandıklarındaki aksaklıklar Menafi Sandıklarında da devam etmiş, 1888 yılında Ziraat Bankası Nizamnamesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte bu sandıklar, Ziraat Bankasına devredilmiştir.(4) 250 kadar olduğu tahmin edilen Menafi Sandıklarının 2 milyon altın lira olan sermayesi de Ziraat Bankasına aktarılmış, Ziraat Bankasının sermayesini oluşturmuştur.

1888-1920 yılları arasındaki süreç kooperatifçilik açısından oldukça verimsizdir. Bazı girişimler olsa da ciddi sonuç vermemiş, kurulan kooperatifler kapanmıştır. Türk kooperatifçiliğinin önemli öncülerinden biri olan Ahmet Cevat Emre tarafından kooperatifçilik alanında ülkemizdeki ilk kitap yayımlanmıştır.

İktisatta İnkılap: İstihlak Teavün Şirketleri (Ekonomide Devrim: Tüketim Kooperatif Ortaklıkları) adlı bu kitabın sonuna, altmış maddelik tüketim kooperatifleri ana sözleşmesi konulmuştur. Tüketim kooperatifçiliğinin ilk önemli temsilcisi kabul edilen Ahmet Cevat Emre'nin olumlu etkisiyle ilk tüketim kooperatifi 1913 yılında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Çırçır Mahallesi'nde açılmıştır. Bundan sonra çok sayıda tüketim kooperatifi kurulmuş fakat hepsi 1919 yılında kapanmıştır.(5)

Kurtuluş Savaşının kazanılması ve **TBMM**'nin açılması sonrası **Atatürk**'ün öncülüğünde kooperatifçilik konusu gündeme gelmişse de sonuç çıkmamıştır. 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında, yeni Türkiye'nin ekonomik durumunu görüşmek üzere, İzmir'de ilk İktisat Kongresi toplanmıştır.

1923 yılında toplanan bu kongrede ele alınan önemli konulardan biri de kooperatifçiliktir. Kongrenin açılışında, **Atatürk**'ten sonra konuşma yapan İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt, her türden şirket kurmak gerektiğini, özellikle de memleketimizin ihtiyacını tamamen ifade eden kooperatif şirketlere daha fazla önem verilmesi gerektiğini içeren bir konuşma yapmıştır. Henüz cumhuriyet dahi ilan edilmemişken kooperatifçiliğin düşünülmüş olması, kooperatif kurulması ve kurulacak kooperatiflere çiftçilerin ortak edilmesi ve hatta bu kooperatiflerin kuruluş sermayesinin çiftçiye olan borcuna mahsuben- devletçe karşılanması gibi kararlar, kooperatifçilik hareketi açısından tarihi önem taşımaktadır.(6)

Atatürk, “**Kooperatif Şirketler**” kitabının yayımlanmasından beri, zamanın aydınları arasında devam eden ve sonuç vermeyen kooperatifçilik tartışmalarına, Türk Kooperatifçilik Cemiyeti'nin kurulması talimatını vererek müdahale etmiştir.

Atatürk, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan, kooperatif konusunu bilimsel bir yaklaşımla ele alacak, hareketi gerçek temellerine oturtacak, kamu yararına çalışacak bir cemiyet kurulmasını istemiştir. Böylece 20 Mayıs 1931'de, İstanbul'da, “**Türk Kooperatifçilik Cemiyeti**” kurulmuştur.

İki yıl sonra Ankara'ya nakledilen Cemiyet, 1934 yılında İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında ilk genel kurulunu yapmıştır.

Cemiyetin ilk işlerinden biri, üç ayda bir yayımlanan “**Kooperatifçilik**” dergisi ile aylık yayımlanan “**Karınca**” dergisini çıkarmak olmuştur. Cemiyet, 1946 yılından beri de **Türk Kooperatifçilik Kurumu** adı altında faaliyetlerine devam etmektedir.(7)

Gururla ifade edelim ki dergimiz **KARINCA**, 6 yıl sonra bir asrı devirecektir. Emeği geçenlere ve bu dergiyi yaşatıp bu günlere taşıyanlara selam olsun.

Türkiye’de bugünkü anlamıyla ilk yapı kooperatifi de bu dönemde kurulmuştur. 1934 yılında Ankara’da kurulan ve ilk ortaklarını evi olmayan devlet memurlarının oluşturduğu Bahçelievler Konut Yapı Kooperatifi, bugünkü Bahçelievler semtinin çekirdeğini oluşturmaktadır.⁽⁸⁾

Cumhuriyet dönemi kooperatifçiliğine bir başka yazıda geniş olarak değinmek gerekir.

4. Kooperatifçiliğin Temel Sorunları:

a. Eğitim:

Ülkelerin gelişmişlik ve eğitim düzeyleri ile kooperatifçilik konusundaki başarılarının doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ülkemizde genel anlamda özellikle de kooperatifçiliğe en fazla gereksinim duyulan kırsal kesimde eğitim seviyesi düşük olması, kooperatifçilik konusunda hemen hiçbir eğitim verilmiyor olması kooperatifçiliğin ülkemizde gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Eğitimli insanlar bir şekilde diğer sorunlarına çözüm bulabilir. Ama eğitim olmayınca sistem baştan tıkanmaktadır.

“Ülkemizde yapılan bazı saha çalışmalarında (Erzurum/İspir) gibi kooperatif ortaklarının %80’e yakınının kooperatifin ne olduğunu tam olarak bilmediği, kredi ve girdi temini için kooperatife ortak yapıldıklarını veya kendileri ortak olduklarını ifade etmişlerdir” (8)

Örnekte de görüldüğü gibi insanlar kooperatif ortağı olmasına rağmen kooperatifin ne olduğunu bilmemektedir. Hal böyle olunca, kooperatif konusunda hiçbir bilgi olmayınca kooperatifin diğer sorunlarına çözüm bulmak, hatta çözüm aramak imkânsız hale gelmektedir.

Ülkemizin **“Türkiye Kooperatif Strateji ve Eylem Planı”** olmasına, bu planda eğitim konusuna yer verilmesine rağmen, geçmişte **YURTTAŞLIK BİLGİSİ** derslerinde, çok yüzeysel bilgiler ve 1950 yılında kapatılan **KÖY ENSİTÜLERİ**’nde okutulan kooperatifçilik dersleri dışında ciddi bir eğitim söz konusu değildir.

Yönetici kesime verilen seminer ve konferanslar tabana yansımadığı için derde deva olmamaktadır.

b. Yasal sorunlar:

Ülkemizde günün şartlarına uygun, kooperatifçiliği bütüncül bir yaklaşımla kapsayan, fırsat eşitliği sağlayan, özendirici yasalar ne yazık ki mevcut değildir. Kooperatifçilikle ilgili kanunlar;

1163 sayılı kooperatifler yarasası (1969).

1581 sayılı tarım kredi ve birlikleri kanunu (1972).

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun (2000)

Görüldüğü üzere yaklaşık çeyrek asırdır kooperatifçilikle ilgili bir kanuni düzenleme mevcut değildir.

c. Üst Yönetim Sorunu:

Kooperatifler üç ayrı bakanlıkla ilintili olarak faaliyet göstermektedir.

“Sosyal Dayanışma Ekonomisi İçin Güçlü Kooperatifçilik Raporu’na göre **“Ticaret”**, **“Tarım ve Orman”**, ve **“Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği”** Bakanlıklarının sorumluluk alanında

bulunan 40 ayrı türde 60 bine yakın kooperatif bulunmaktadır ve bunların ortak sayıları toplamı ise 6,6 milyonu geçmektedir “ (9)

Kooperatiflerin tek bir merkezden yönetilmesi, hatta özel bir bakanlık altında toplanması kooperatiflerin geleceği ve verimliliği açısından önem arz etmektedir.

d. Ekonomik Sorunlar:

Halk Kooperatifleri kıt imkanlara sahip bireylerin bir araya gelerek, kıt imkanlarını bir araya getirerek yaşam mücadelesi veren kuruluşlardır.

Devlet imkanları ile kurulmuş, örneğin Tarım Kredi Kooperatifleri gibi devasa ekonomik güce sahip kooperatiflerle, Ankara Çubuk'taki bir Kadın El emeği kooperatifinin rekabet etmesi imkansızdır.

Sonuç

Her konuda olduğu gibi kooperatifçilik konusunda da en önemli ihtiyaç eğitim. İlkokul seviyesinden başlayarak lisans düzeyine kadar eğitim verilmesi ve kooperatifçiliğin sevdirilmesi gerekmektedir.

Kooperatifçilikle ilgili idari yapılanmanın tek bakanlık çatısı altında toplanması zorunludur.

Özellikle tarım ve hayvancılık konusunda yerinde, yerelde ve eğitim seviyesi göz önüne alınarak hitap edilen toplumun anlayacağı düzeyde bir kerelik değil, sürekli eğitim verilmesi gerekmektedir.

Özellikle arsa-yapı kooperatiflerinde kötü niyetli insanların üyeleri dolandırması, mütevazı birikimlerinin heba olması kötü örnek oluşturması insanları kooperatif kavramından soğutmakta, uzaklaştırmaktadır. Bu tür kooperatiflerde Devlet kontrolü ve hakemliği şarttır.

Yararlanılan Kaynaklar

- (1) Ticaret Bakanlığı, 100 soruda kooperatifçilik
- (2) Ticaret Bakanlığı, Türkiye’de Kooperatifçilik
- (3) Mehmet Gönen, “Kooperatifçiliğimizin Dünü, Bugünü, Yarını” , Kooperatifçilik Dergisi, 1982, S:57, s:41-44
- (4) Rehber, 2011, s:51
- (5) Ferhat Erçin, Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği, İstanbul 2006, s:28-36
- (6) Nurettin Hazar, Atatürk ve Kooperatifçilik, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s:18-19
- (7) Müftüoğlu, Hilal; Aydos Volkan, “ Türkiye’de Kooperatifçilik, Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya”, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2001, s:56
- (8) TÜRKİYE’DE KOOPERATİFLERİN TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER (Ertuğrul GÜREŞÇİ - Murat GÖNÇ)
- (9) İnsani Gelişme Vakfı, 2021